

Näkemisen apuvälineiden yhdenvertainen saatavuus Suomessa

Näkövammaisten liiton selvitys
29.11.2019

Sisällys

1 Johdanto	3
2 Näkemisen apuvälineiden valtakunnalliset luovutusperusteet	5
3 Katsaus sairaanhoitopiirien antamiin tietoihin ja näkövammaisten asiakkaiden määriin	11
4 Myönnettyjen näkemisen apuvälineiden alueellinen saatavuus	22
5 Myönnettyjen näkemisen apuvälineiden valtakunnalliset lukumäärät	24
6 Yhteenveto ja suositukset	25
Lähteet & liitteet.....	27

Toimittaneet: Laura Tolkkinen, Elina Ketonen ja Reijo Juntunen

Taitto: Liisa Lähteenmäki

Kansikuva: Maija Astikainen

1 Johdanto

Selvityksen sisältö ja merkitys

Näkövammaiselle ihmiselle apuvälineiden merkitys on valtava ja saatavuus tärkeä arjen sujuvoittaja. Suomessa on arviolta 50 000–60 000 henkilöä, joilla on jonkinasteinen näkövamma. Heistä suurin osa on heikkonäköisiä; sokeita ihmisiä on noin 10 000. Tutkimusten mukaan näkövammaisten ihmisten määrä on laskussa.

Toisaalta vaikka näköongelmat vähensivätkin, kasvaa ikääntyneiden henkilöiden määrä nopeasti lähivuosikymmeninä. Näin ollen saattaa näkövammaisten ihmisten määrä kääntyä uudelleen kasvuun. Tällöin myös näkemisen apuvälineiden tarve ja kysyntä lisääntyvät. (THL 2018.)

Tämän selvityksen tarkoituksena on kertoittaa ja arvioida lääkinnällisen kuntoutuksen näkemisen apuvälineiden yhdenvertaista saatavuutta Suomessa. Selvitystyötä varten Näkövammaisten liitto teki kyselyn elokuussa 2019 ja pyysi kaikkia Suomen sairaanhoitopiirejä (Ahvenanmaata lukuun ottamatta) antamaan tietoja näkemisen apuvälineitä koskevasta ratkaisukäytännöistä ja tilastoista vuodelta 2018.¹

¹ Tietoaaineistopyynnön lomakkeessa (liite 1) käytetyt termit eivät vastaa kaikilta osin sosiaali- ja terveysministeriön valtakunnallisten apuvälineiden luovutusperusteiden oppaassa (STM 2018) käytettyä termistöä. Sairaanhoitopiirit ovat myös luokitelleet apuvälineitä eri tavoilla.

Lääkinnällisen kuntoutuksen näkemisen apuvälineiden yhdenvertaista saatavuutta koskeva selvitystyö on ajankohtainen. Soite-uudistuksen keskeisenä tavoitteena on turvata yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveystalvet kaikille suomalaisille sekä parantaa palvelujen saatavuutta. Tämä tavoite liittyy perusoikeuksiin: perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet ja edistettävä väestön terveyttä.

Nimenomaisesti apuvälineistä on säädetty YK:n vammaisyleissopimuksessa, joka tuli Suomessa voimaan vuonna 2016. Henkilökohtaista liikkumista koskevassa artiklassa 20 edellytetään toimia vammaisten henkilöiden mahdollisimman itsenäisen henkilökohtaisen liikkumisen varmistamiseksi, muun muassa helpottamalla hyvälaatuisten liikkumisen apuvälineiden saatavuutta vammaisille. Lisäksi kuntoutusta koskevassa artiklassa 26 edellytetään toimia, joilla edistetään kuntoutukseen liittyvien apuvälineiden saatavuutta, tuntemusta ja käyttöä.

Laadukkaiden ja toimivien lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden yhdenvertaisen saatavuuden turvaaminen on ihmis- ja perusoikeudellinen asia.

” Toimivat näkemisen apuvälineet ovat monessa tilanteessa välttämättömiä näkövammaisen henkilön itsenäisyydelle, yhdenvertaisuudelle ja osallisuudelle.

Näkövammaisten henkilöiden oikeusturvan toteutumisen kannalta onkin erittäin tärkeää, että laadukkaiden ja toimivien apuvälineiden saatavuus turvataan ja apuvälineitä koskeva ratkaisukäytäntö olisi valtakunnallisesti mahdollisimman yhdenmukaista.

Näkemisen apuvälineiden saatavuuden lainsäädännöllinen tausta

Kunnat ja kuntayhtymät vastaavat lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälinepalveluiden järjestämisestä terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaisesti. Terveydenhuoltolain 29 §:n mukaan kunnan on järjestettävä potilaan sairaanhoitoon liittyvä lääkinnällinen kuntoutus. Läkinnälliseen kuntoutukseen kuuluu muun muassa apuvälinepalvelut. Terveydenhuoltolain 10 §:n 2 momentin mukaan kunnan ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymän on huolehdittava vastuullaan olevien asukkaiden palvelujen järjestämisestä ja saatavuudesta yhdenvertaisesti koko alueellaan.

Läkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta annetun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen (1363/2011) 1 §:n 1 momentin mukaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksen edellytyksenä on sellainen lääketieteellinen peruste, todettu sairaus, vamma tai kehi-

tysviivästyminen, joka heikentää potilaan toimintakykyä ja vaikeuttaa hänen itsenäistä selviytymistään. Asetuksen 1 §:n 2 momentin mukaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä luovutettavien välineiden, laitteiden, tarvikkeiden, tietokoneohjelmien sekä muiden ratkaisujen tarkoituksena on edistää potilaan kuntoutumista, tukea, ylläpitää tai parantaa toimintakykyä jokapäiväisissä toiminnoissa taikka ehkäistä toimintakyvyn heikentymistä.

Läkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta annetussa asetuksessa säädetään myös apuvälineen tarpeen arvioinnista. Asetuksen 2 §:n 1 momentin mukaan apuvälineen tarve on arvioitava käyttäjälähtöisesti, oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti. Tarpeen arvioinnissa on otettava huomioon potilaan toimintakyky, elämäntilanne ja elinympäristön apuvälineen toimivuudelle asettamat vaatimukset. Asetuksen 2 §:n 2 momentin mukaan apuvälineen valinta on tehtävä yhteisymmärryksessä potilaan kanssa ja tarvittaessa hänen laillisen edustajansa, läheisensä tai omaisensa kanssa. Ennen apuvälineen valintaa potilaalle on annettava tietoa apuvälineen valintaan liittyvistä vaihtoehdoista ymmärrettävällä tavalla.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (3.8.1992/734) 5 §:n mukaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet sekä niiden sovitukset, tarpeelliset

uusiminen ja huolto ovat käyttäjälle maksuttomia.

Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut 1.10.2018 valtakunnallisten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteita koskevan oppaan (STM 2018), jonka keskeinen tavoite on yhtenäistää lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovu-

tusperusteita (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 35/2018). Terveystieteiden lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä ovat esimerkiksi liikkumisessa ja päivittäisissä toiminnoissa tarvittavat apuvälineet, kuten pyörätuolit, kävelykepit sekä näön, kuulon ja kommunikoinnin apuvälineet.

2 Näkemisen apuvälineiden valtakunnalliset luovutusperusteet

Näkemisen apuvälineitä luovutetaan näkövammaisuuden perusteella (WHO:n näkövammaisuuden määritelmä täyttyy) tai henkilölle, jonka näkö on muusta syystä heikentynyt niin, että näön häiriöluokka on 10 tai enemmän. Lisäksi näkemisen apuvälineitä luovutetaan karsastuksen ja toiminnallisen heikkonäköisyyden hoitoon ja ehkäisyyn alle 8-vuotiaalle lapselle (ja harkinnan mukaan sitä vanhemmille, jonka toiminnallisen heikkonäköisyyden hoito on selvästi kesken) sekä afakian perusteella tai muulla perusteella, lapselle lastentautien ja silmätautien erikoislääkäreiden yhteisenarvion perusteella, kun lapsen kokonaiskehitys (esim. liikunnallisten ja toiminnallisten valmiuksien kehittyminen) vaatii taittovirheen korjauksen.

Silmäproteesit

Välineet, jotka jäljittelevät silmän ulkonäköä. Silmäproteesi voidaan hankkia asiakkaalle, jolta puuttuu toinen tai molemmat silmät esim. synnyntäisen poikkeavuuden,

tapaturman tai muusta syystä tehdyn silmän poiston, silmän puuttumisen, kutitussilmän tai vaikean silmätautiin jälkitilan kompensointiin. Silmäproteesi uusitaan aikuisilla (yli 18v) 5 vuoden välein ja alle 18-vuotiailla tarvittaessa kasvun mukaan. Proteesin kiillotusta korvataan tarvittaessa korkeintaan kerran vuodessa. Silmäproteesiin tehtävät muutostyöt tehdään yksilöllisen harkinnan perusteella.

Kellot

Välineet, joilla mitataan aikaa ja jotka näyttävät ja/tai kertovat ajan, esimerkiksi kannettavat ja ei-kannettavat kellot sekä kellot joissa on tai ei ole hälytystoimintoa. Pääsääntöisesti kelloja ei luovuteta lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineenä. Kellot (esim. pistekellot), joiden avulla havainnollistetaan ajan kulumista, voidaan luovuttaa lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineenä, mikäli asiakas sen välttämättä tarvitsee suoriutuakseen päivittäisistä toiminnoistaan.

Näönkäytön harjoitusvälineet

Äänivalolaatikko voidaan luovuttaa syvästi tai vaikeasti heikkonäköiselle lapselle näönkäytön harjoittamiseen ja aktivoimiseen, vauvaiästä alkaen. Uusia äänivalolaatikoita ei ole enää mistään saatavilla, vaan vanhoja apuvälineitä kierrätetään. Äänivalolaatikoiden tilalle ovat tulleet tablettitietokoneet ja niiden sovellukset. Tablettitietokoneita voidaan käyttää vauvoista kouluikään saakka näön aktivoimiseen ja harjaannuttamiseen sekä opetukseen.

Valohoitovälineet

Valohoitovälineet ovat fysikaalisen hoidon laitteita, eikä niitä luovuteta lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä.

Suurentavat lasit, linssit ja linssikokoonpanot

Välineet joiden avulla suurennetaan kohde, jonka henkilö haluaa nähdä. Kohtaan sisältyvät esim. valolla varustetut linssit ja linsit ilman valoa. Linssikokoonpanot voidaan luovuttaa asiakkaalle vaihtoehtona lähiläseille.

Lukuvalaisimet ja työskentelyvalaisimet

Valot, jotka valaisevat tietyn alueen ja näin helpottavat tiettyä toimintaa.

Suurennuslasivalaisimet

Valaisimet joihin on liitetty suurennuslasi.

Suurentavat lasit, linssit ja linssikokoonpanot

Välineet joiden avulla suurennetaan kohde, jonka henkilö haluaa nähdä. Kohtaan sisältyvät esim. valolla varustetut linssit ja linsit ilman valoa.

Suuntautumiskepit / valkoiset kepit

Välineet, jotka auttavat suunnistautumisessa tai ympäristön tunnistamisessa ja joita käyttävät näkövammaiset henkilöt. Valkoinen keppi on merkki ympäristölle käyttäjensä näkövammasta. Valkoiset kepit luovutetaan yksilöllisen tarpeen mukaan näkövammaisten kuntoutusohjaajan arvioinnin perusteella. Keppien kärkien vaihtaminen/uusiminen tarpeen mukaan.

Nauhoitus- ja kuuntelulaitteet

Välineet, jotka nauhoittavat ja/tai toistavat ääntä. Digitaalinen sanelin voidaan luovuttaa muistiinpanojen tekemistä varten näkövammaiselle tai asiakkaalle, joka ei voi kirjoittaa vaikeiden motoristen toimintakyvyn rajoitteiden vuoksi.

Matkapuhelimet

Matkapuhelimia ei luovuteta lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineenä. Apuvälinealan asiantuntijan tekemän arvioinnin perusteella matkapuhelin voidaan luovuttaa osana ympäristön- tai tiedonhallintajärjestelmää, liikkumisen tukea taikka puhetta korvaavan kommunikoinnin välineenä silloin, kun se kokonaistilanne ja toimintakyky huomioiden on tarkoituksenmukaisin ja/tai kokonaistaloudellinen ratkaisu.

Matkapuhelimeen liitettävä puhe- ja/tai suurennusohjelma

Matkapuhelimeen liitettävä puhe- ja/tai suurennusohjelma voidaan luovuttaa sokealle, vaikeasti heikkonäköiselle tai kuurosokealle, kun matkapuhelimen käyttö ei muuten onnistu.

Multimediapuhelimet

Matkapuhelimet joissa on useita eri toimintoja kuten esimerkiksi kamera, kalenteri, videokamera ja/tai kirjoitusnäppäimistö, joka mahdollistaa internetin käytön. Multimediapuhelimeen on mahdollisuus saada erilaisia sovelluksia esim. liikkumisen tueksi.

Tietokoneiden ja verkkojen lisävarusteet

Kohtaan sisältyvät esimerkiksi ulkoiset muistit, modeemit, sovittimet ja kaapelit, tallentavat ja ei-tallentavat CD-ROM -laitteet, DVD:t ja verkkolaitteet.

Tietokoneiden tiedonsyöttölaitteet

Tiedonsyöttölaitteet luovutetaan yksilöllisen arvioinnin perusteella. Lukevia kyniä ei luovuteta lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineinä.

Näppäimistö:

pistekirjoitusnäppäimistöt, erikoisnäppäimistöt

Hiiret:

pallohiiret (kursorin ohjaamiseen tarkoite-

tut erimuotoiset ja kokoiset hiiret, joita käytetään pyörittämällä ohjainpalloa), kynäluukijat/laserlukijat, hiiriporttiin liitetyt joystickit, hiirenkaltaiset pelijosticket

Kytkimet ja kytkinsovittimet:

Välineet joiden avulla kiinnitetään esim. kommunikointilaitte, ympäristönhallintalaitteen lähetin tms. tietokoneeseen. Kohtaan kuuluvat esimerkiksi painikkeet, kallistus-, liike-, lihas- tai imu-puhalluskytkimet, joilla voidaan korvata joko näppäimistön tai hiiren toiminta.

Skannerit:

Laitteet, joilla kopioidaan tekstiä tai kuvia tietokoneelle.

Puheentunnistusohjelmat:

Laitteet, jotka tunnistavat puheen ja muuntavat sen kirjoitetuksi tekstiksi tietokoneelle.

Asennusvarret ja telineet:

Välineet joiden avulla kiinnitetään tai asennetaan syöttölaitteet tietokoneeseen

Näytöt:

Kohtaan sisältyvät esim. pistekirjoitusnäytöt. Myös tunnusteluun ja kosketukseen perustuvat näytöt kuuluvat tähän luokkaan.

Pistenäytöt:

Laitteet joiden avulla luetaan elektronisessa muodossa olevaa tekstiä. Piste- tai pistekirjoitusnäyttö vastaa tietokoneen ruutua. Kerralla luettavissa esim. 40 tai 80 pistekirjoitusmerkkiä. Luokkaan sisältyvät myös pistekirjoitusnäytöt, joissa on myös tekstin kirjoitusmahdollisuus. Pistenäyttö voidaan luovuttaa kuurosokealle tai sokealle asiakkaalle, kun sen käyttö on perusteltua eikä tekstin lukeminen muiden apuvälineiden tai ohjelmien avulla onnistu.

Tulostimet:

Tulostinta ei luovuteta lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineenä.

Ääneen perustuvat näytöt:

Välineet, jotka esittävät tietokoneessa olevaa tietoa äänen, esimerkiksi puheen tai muiden äänien, avulla. Esim. puhesyntetisaattorit voidaan luovuttaa esimerkiksi aisti- tai aivovammaiselle henkilölle tietokoneen apuohjelmaksi yksilöllisen tarvearvion perusteella.

Vaihtoehtoiset tulostuslaitteet:

Välineet jotka tulostavat tietokoneen tiedon puheesta puheeksi tai synteettiseksi puheeksi. Kohtaan sisältyvät esim. synteettisen puheen ohjelmat, jotka tulostavat tiedon vaihtoehtoisessa muodossa, ja muut näytöt paitsi pistekirjoituskosketusnäytöt

Tulostuksen erikoisohjelmat:

Kohtaan sisältyvät esimerkiksi ohjelmat jot-

ka suurentavat näytöllä esitetyn tekstin ja grafiikan, ohjelmat jotka lukevat näytön tiedon ja muuntavat sen puheeksi (näytön lukija).

Suurennusohjelmat:

Näytöllä esitetyn tekstin ja grafiikan suurentavat ohjelmat.

Ruudunlukuohjelmat:

Ohjelmat jotka lukevat näytön tiedon ja muuntavat sen puheeksi tai pistekirjoitukseksi. Luokkaan sisältyvät esim. mallit joilla voidaan käyttää sekä pistekirjoitusnäyttöä että puhesyntetisaattoria yhtä aikaa.

Ympäristönhallinta-järjestelmät

Järjestelmät, joiden avulla laitteita ohjataan matkan päästä. Ympäristönhallintajärjestelmä on laitekokonaisuus, joka mahdollistaa asunnossa tai muussa tilassa olevien sähköisten toimintojen hallitsemisen kauko-ohjauksella. Kokonaisuus voi sisältää mm. puhelimen, oven tai ikkunan avaus-/sulkutoiminnot sekä valojen, vuoteen ja viihde-elektroniiikan ohjauksen. Järjestelmään voidaan liittää myös kutsu- ja hälytystoimintoja. Ohjaus on mahdollista toteuttaa joko näppäin-, kytkin- tai puheohjattavalla kaukosäätimellä tai tietokoneella

Ympäristönhallintalaitteet lisäävät asiakkaan omatoimisuutta kotona (esim. sängyn, ovien, puhelimen, valojen, kodin elektroniiikan ohjaaminen yksilöllisesti valitun ohjaustavan avulla) tai liikkuessaan kodista ulos, hissiin jne. Laitteistoa arvioitaessa otetaan huomioon potilaan kokonaistilan-

ne siten, että asiakkaan tarve, toimintakyky, palvelutarve ja muut päivittäiseen elämään liittyvät tekijät arvioidaan. Ympäristöhallintalaitteiden arviointi tehdään yhdessä asiakkaan, apuvälinealan asiantuntijan ja palveluntuottajan kanssa.

Käytön opastuksen ja laitteen luovutuksen tekee usein palveluntuottaja. Jos asiakkaalle asennetaan laaja kokonaisuus ympäristöhallintalaitteita, niin siihen voidaan harkinnan mukaan asentaa myös ovikoneistot huoneiston oveen apuvälinekeskuksen kautta.

Valonsuodattimet (absorptiolasit)

Välineet jotka läpäisevät vain tiettyjä valon aallonpituuksia ja suodattavat ei-toivotut pois. Silmänsairauden (esim. albinismi, retinis pigmentosa, glaukooma, aniridia, diabeettiset silmänpohjamuutokset) aiheuttaman voimakkaan häikäisyherkkyyden perusteella näkövammaiselle voidaan luovuttaa suodattavat linssit, mikäli näkövammaisen toimintakyky niiden avulla selvästi parantuu. Häikäistymisen aiheuttaman haitan arvioi erikoislääkäri, jonka jälkeen uusinnat näönkuntoutuksen asiantuntijoiden kautta. Luovutetaan aikaisintaan 3 vuoden välein, tästä voidaan poiketa mm. refraktion muuttuessa tai lapsen kasvun perusteella.

Silmälasilinssit

Kehyksiin kiinnitettävät näköä tarkentavat linssit. Näkövammaiselle voidaan luovuttaa silmälasilinssit, mikäli näkökyvyn parantamiseksi lähelle on tarpeen muu kuin ikää vastaava korjaus. Esimerkiksi ikääntyneelle näkövammaisille korvataan lukulasit, mikäli lukulisän (add) vahvuus on $>+4.0$ tai on vähintään $+4.0$. Silmälasien luovuttamisen

perusteena voivat olla kaksoiskuvien hoitoon käytettävät prismalasit tai sumutus- tai peittolasi tai piilolasit. Myös asiakkaalle, jolla on diagnosoitu mykiöttömyys l. aphakia, voidaan luovuttaa kauko- ja/tai lähilasisit. Kaukolasien vaihtoehtona voidaan luovuttaa piilolinssit. Myös karsastuksen hoitoon ja/tai ambyloopian estoon tai sen riskiin voidaan luovuttaa silmälasit. Silmien painamista estävät suojalasit voidaan luovuttaa lapsille.

Kauko- tai lähilaseja luovutetaan aikaisintaan 5 vuoden välein, jos näkökyvyn paranemiseksi lähelle tai kauas on tarpeen muu kuin silmän taittovoimaa tai ikää vastaava korjaus. Alle 16-vuotiaalle voidaan luovuttaa yksilöllisen tarvearvion perusteella useammin uudet lasit kuin aikuisille.

Linssit korvataan täysimääräisenä ilman pintakäsittelyä tai värjäyksiä. Linssien ohennus ja pintakäsittely voidaan korvata yksilöllisen tarpeen mukaan, esim. pienille lapsille naarmuuntumisen estämiseksi tai epätavallisen voimakkaan häikäisyn johdosta. Silmälasien korjaus- ja huoltokustannukset eivät sisälly apuvälinehuoltoon.

Kehykset

Kehysten luovutuksessa noudatetaan alueellisia sovittuja käytäntöjä tai kilpailutettuja tuotteita.

Piilolinssit

Linssit, jotka laitetaan suoraan silmiin. Luokkaan sisältyvät piilolinssien hoitotuotteet. Piilolinssit voidaan luovuttaa asiakkaalle, jolla diagnosoitu aphakia l. mykiöttömyys tai esim. kaihileikatuille vauvoille. Lapsille piilolinssien luovuttaminen tapahtuu yksilöllisen tarpeen mukaan, huomioiden lapsen kehittyminen ja kasvu.

Piilolinssit voidaan luovuttaa myös poti-

laalle, jolla diagnosoitu sarveiskalvon poikkeava muoto esim. keratoconus l. sarveiskalvon kartiorappeuma. Piilolinssit luovutetaan, jos piilolinssillä saavutetaan parempi näöntarkkuus kuin sankalaseilla. Piilolinssit ovat osa hoitoa, myös hoitotoimenpiteiden (esim. intacs kaaret, sarveiskalvon siirre) jälkeen.

Piilolinssit arvioidaan, sovitetaan ja luovutetaan yksilöllisen tarpeen mukaan sekä uusitaan valmistajien ohjeiden mukaisesti. Piilolinssien sovituksen ja käytön ohjauksen voi tehdä optikko, joka on perehtynyt erikoispiilolinssihin ja jolla on tarvittavat sovitussarjat. Piilolinssien säilytyskotelot ja puhdistus- ja hoitoaineet sisältyvät ensimmäisellä luovutuskerralla (ns. aloituspakkaus), sen jälkeen asiakas vastaa niiden hankinnasta itse.

Suurennuslasit ilman valoa

Luokkaan sisältyvät esim. varrelliset tai jallustalla olevat suurennuslasit.

Suurennuslasit valolla

Suurennuslasit jotka valaisevat suurennettavana olevan kohteen. Suurennuslasit ilman valoa tai valolla, valitaan asiakkaalle yksilöllisesti soveltuvimman ratkaisun löytymiseksi huomioiden näkökyky ja suurennuslasin käyttötarkoitus. Voidaan luovuttaa lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineenä, kun siitä on apua arjen toiminnoissa.

Kiikarit ja kaukoputket

Välineet joiden avulla suurennetaan kaukana sijaitsevat kohteet ja jotka on tarkoitettu yhdelle tai kahdelle silmälle. Kohtaan sisältyvät esim. luuppilasit. Kiikareita / luuppilaseja ja linssijärjestelmiä voidaan luovuttaa lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineeksi näkövammaiselle tai heikkonäköiselle asi-

akkaalle yksilöllisen arvioinnin perusteella, kun niistä saadaan apua arjen toiminnoissa kuten liikkumisessa, asioinnissa.

Kannettavat suurennuslaitteet

Mukana kuljetettavat suurennuslaitteet, joissa on kamera ja näyttö samassa kokoonpanossa.

Pöytämalliset suurennuslaitteet

Elektroniset suurennuslaitteet (ent. lukutelevisiot), joissa on kamera, näyttö ja/tai lukualusta. Näkövammaiselle voidaan luovuttaa suurennuslaite (kannettava ja/tai pöytämallinen) silloin, kun muut optiset apuvälineet eivät riitä normaalikokoisen tekstin lukemiseen ja laite on välttämätön apuväline jokapäiväisen selviämisen kannalta. Kahden toisiaan vastaavaa tai toiminnassa toisiaan korvaavaa apuvälinettä ei kuitenkaan luovuteta samalle asiakkaalle. Asiakas, jolla on pöytämallinen suurennuslaite kotona voi saada kannettavan suurennuslaitteen, mikäli se on välttämätöntä kodin ulkopuolella toimiessa. Asiakkaalta edellytetään sellaista toimintakykyä, että suurennuslaitteen käyttö onnistuu itsenäisesti, ja laite on käyttäjälleen hyödyksi.

3 Katsaus sairaanhoitopiirien antamiin tietoihin ja näkövammaisten asiakkaiden määriin

Kyselyn vastausten vertailtavuudesta ja hyödyntämisestä

Kaikki sairaanhoitopiirit, lukuun ottamatta Pohjois-Savon ja Satakunnan sairaanhoitopiiriä, vastasivat kyselyyn. Ahvenanmaan sairaanhoitopiiri ei ollut kyselyssä mukana.

” Kyselyn tarkoituksena on ollut muodostaa yleiskuva näkemisen apuvälineiden yhdenvertaisesta saatavuudesta Suomessa vuonna 2018.

Sairaanhoitopiireiltä saaduissa vastauksissa apuvälineitä koskevat kirjaus- ja luokittelukäytännöt poikkesivat jonkin verran toisistaan. Näin ollen tähän selvitykseen laske-
tut luvut eivät kaikilta osin ole vertailtavissa keskenään. Saatuja tietoja on tarvittaessa yhdistetty, jotta aineiston vertailukelpoisuus olisi mahdollisimman hyvä. Kyselyn vastauksista selvitykseen on kirjattu vain ne apuvälineluokat, joihin kuuluvia näkemisen apuvälineitä oli sairaanhoitopiirin ilmoituk-

sen mukaan myönnetty yksi tai enemmän. Kattavin tieto tähän selvitykseen sairaanhoitopiirien toimittaman aineiston perusteella saatiin koottua suurennuslaseja ja kaukoputkia koskevasta luokista. Selvityksessä ei ole mukana opaskoiria, vaikka ne ovat mukana valtakunnallisia lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteita koskevassa oppaassa.

Näkövammaisten liitto toteutti kyselyn ensimmäistä kertaa. Tarkoituksena on hyödyntää selvityksen tuloksia liiton valtakunnallisessa ja alueellisessa vaikuttamistyössä.

Näkövammaisten määrä sairaanhoitopiireissä

Arvio näkövammaisten määrästä perustuu väestöpohjaisiin ennusteisiin, joiden mukaan Suomessa on noin 55 000 näkövammaista. Tämä on 1 % koko väestöstä. Rekisteröityjä näkövammaisia henkilöitä Suomessa on 18 172. (THL 2018.)

Sairaanhoitopiirejä on Manner-Suomessa 20. Sairaanhoitopiireistä yhden (Itä-Savo) väestömäärä on alle 50 000 asukasta ja kolmen (Länsi-Pohja, Kainuu ja Keski-Pohjanmaa) 50 000–100 000 asukasta. Ahvenanmaalla on oma sairaanhoitopiirinsä.

Seuraava taulukko kertoo sairaanhoitopiirien asiakasmääristä ja näkövammaisten määristä.

Sairaanhoitopiiri (SHP)	Asiakasmäärä yhteensä	Rekisteröidyt	Arvio näkövammaisten määrästä
Helsinki ja Uusimaa (HUS)	1667203	4232	16672
Varsinais-Suomi (TYKS)	481478	1412	4815
Satakunta (SATASAIRAALA)	218624	828	2186
Kanta-Häme (KHSHP)	171364	681	1714
Pirkanmaa (TAYS)	535044	1759	5350
Päijät-Häme (PHHKY)	211215	698	2112
Kymenlaakso (KYMSOTE)	166623	400	16w66
Etelä-Karjala (EKSOTE)	128756	532	1288
Etelä-Savo (ESSOTE)	100226	368	1002
Itä-Savo (SOSTE)	41060	311	411
Pohjois-Karjala (SIUNSOTE)	165569	850	1656
Pohjois-Savo (PSSHP)	245602	1093	2456
Keski-Suomi (KSSHP)	252676	943	2527
Etelä-Pohjanmaa (EPSHP)	194316	952	1943
Vaasa (VSHP)	169684	665	1697
Keski-Pohjanmaa (SOITE)	77689	351	777
Pohjois-Pohjanmaa (PPSHP)	409418	950	4094
Kainuu (KAINUU)	73061	239	731

Länsi-Pohja (LPSHP)	61172	269	612
Lappi (LSHP)	117350	429	1174
Ahvenanmaa	29789	122	298
Koko maa yhteensä	5517919	18172	55000

Näkemisen apuvälineiden saatavuudesta sairaanhoitopiireittäin

Etelä-Karjalan sairaanhoitopiiri (EKSOTE)

Etelä-Karjalan sairaanhoitopiirissä on arviolta 1 288 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 532 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 128 756 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 2,33 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	235
Tietokoneohjelmat harjoitus- ja kuntoutuskäyttöön	1
Silmäproteesit	13
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	17
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	11
Suurennuslasit ilman valoa	14
Suurennuslasit valolla	161
Kiikarit ja kaukoputket	6
Kannettavat suurennuslaitteet	5
Pöytämalliset suurennuslaitteet	10
Lukutelineet ja kirjanpitimet	1

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	ei tietoja
Suurennuslasit:	181 (34 %)
Suurennuslaitteet:	15 (3 %)
(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).	

Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri (EPSHP)

Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirissä on arviolta 1 943 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 952 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 194 316 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 3,52 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	876
Silmäproteesit	1
Kävelykepit, valkoiset	12
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	41
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	13
Silmälasit ja piilolinssit	3
Silmälasilinssit	265
Kehykset	261
Piilolinssit	31
Suurennuslasit ilman valoa	51

Suurennuslasit valolla	177
Kiikarit ja kaukoputket	5
Kannettavat suurennuslaitteet	4
Lukutelineet ja kirjanpitimet	5
Lukukoneet	6
Ruudunlukuohjelmat	1

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	560 (59 %)
Suurennuslasit:	233 (24 %)
Suurennuslaitteet:	10 (1 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Etelä-Savon sairaanhoitopiiri (ESSOTE)

Etelä-Savon sairaanhoitopiirissä on arviolta 1002 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 368 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 100 226 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 1,82 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	111
Luku- ja työskentelyvalaisimet	1
Apuvälineiden lisävarusteet	1
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	20
Suurennuslasit ilman valoa	4
Suurennuslasit valolla	40
Kiikarit ja kaukoputket	18
Kannettavat suurennuslaitteet	14
Pöytämalliset suurennuslaitteet	2
Nauhoitus- ja kuuntelulaitteet	1
Digitaaliset sanelulaitteet	1
DAISY-formaattia toistavat soittimet	1
Lukutelineet ja kirjanpitimet	1
Lukukoneet	4
Suurennusohjelmat	1
Ruudunlukuohjelmat	2

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	ei tietoa
Suurennuslasit:	62 (17 %)
Suurennuslaitteet:	20 (5 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS)

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirissä on arviolta 16 672 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 4232 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 1 667203 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 30,21 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	2816
Silmäproteesit	51
Kävelykepit, valkoiset	111
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	117
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	189
Silmälasit ja piilolinssit	50
Silmälasilinssit	615
Kehykset	357
Piilolinssit	269
Suurennuslasit ilman valoa	100
Suurennuslasit valolla	592
Kiikarit ja kaukoputket	102
Kannettavat suurennuslaitteet	144
Pöytämalliset suurennuslaitteet	119

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	1 291 (31 %)
Suurennuslasit:	794 (19 %)
Suurennuslaitteet:	263 (6 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Itä-Savon sairaanhoitopiiri (SOSTERI)

Sairaanhoitopiirissä on arviolta 411 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 311 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 41 060 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 0,74 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	249
Silmäproteesit	6
Kävelykepit, valkoiset	1
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	2
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	5
Silmälasit ja piilolinssit	1
Silmäläsilinssit	1
Kehykset	66
Piilolinssit	7
Suurennuslasit ilman valoa	14
Suurennuslasit valolla	111
Kiikarit ja kaukoputket	3
Kannettavat suurennuslaitteet	6
Pöytämalliset suurennuslaitteet	10
Tietoliikenneohjelmat ja telematiikka	1
Lukutelineet ja kirjanpitimet	14
Lukukoneet	1

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	75 (24 %)
Suurennuslasit:	128 (41 %)
Suurennuslaitteet:	17 (5 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Kainuun sairaanhoitopiiri (KAINUU)

Kainuun sairaanhoitopiirissä on arviolta

731 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 239 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 73061 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 1,32 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	443
Silmäproteesit	2
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	20
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	33
Silmälasit ja piilolinssit	35
Silmäläsilinssit	25
Kehykset	25
Piilolinssit	16
Suurennuslasit ilman valoa	43
Suurennuslasit valolla	191
Kannettavat suurennuslaitteet	3
Pöytämalliset suurennuslaitteet	9
Tietoliikenneohjelmat ja telematiikka	5
Lukutelineet ja kirjanpitimet	23
Lukukoneet	13

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	101 (42 %)
Suurennuslasit:	234 (97 %)
Suurennuslaitteet:	25 (10 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Kanta-Hämeen sairaanhoitopiiri (KHSHP)

Kanta-Hämeen sairaanhoitopiirissä on arviolta 1714 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 681 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 171 364 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista

henkilöistä 3,11 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	1044
Silmäproteesit	14
Kävelykepit, valkoiset	1
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	27
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	39
Silmälasilinssit	510
Kehykset	196
Piilolinssit	31
Suurennuslasit ilman valoa	30
Suurennuslasit valolla	140
Kiikarit ja kaukoputket	3
Kannettavat suurennuslaitteet	11
Pöytämalliset suurennuslaitteet	22
Värilliset silmälasilinssit	6
Fototrooppiset silmälasilinssit	3
Näkemisen apuvälineiden lisä- ja varaosat sekä tarvikkeet	2
Kirjoituskoneet	1
Lukutelineet ja kirjanpitimet	5
Lukukoneet	1
Ruudunlukuohjelmat	2

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	746 (110 %)
Suurennuslasit:	173 (25 %)
Suurennuslaitteet:	34 (5 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Keski-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri (SOITE)

Keski-Pohjanmaan sairaanhoitopiirissä on arviolta 777 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 351 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 77 689 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueel-

la asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 1,41 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	174
Silmäproteesit	5
Kävelykepit, valkoiset	4
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	10
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	19
Silmälasilinssit	13
Kehykset	13
Piilolinssit	29
Suurennuslasit ilman valoa	17
Suurennuslasit valolla	36
Kiikarit ja kaukoputket	1
Kannettavat suurennuslaitteet	1
Pöytämalliset suurennuslaitteet	23
Kirjoituskoneet	1
Lukutelineet ja kirjanpitimet	1
Ruudunlukuohjelmat	1

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	55 (16 %)
Suurennuslasit:	54 (15 %)
Suurennuslaitteet:	24 (7 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Keski-Suomen sairaanhoitopiiri (KSSHP)

Keski-Suomen sairaanhoitopiirissä on arviolta 2 527 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 943 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 252 676 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 4,58 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	1719
Silmäproteesit	19
Suunnistautumiskepit	130
Lukupöydät ja pulpetit	27
Lukuvalaisimet ja työskentelyvalaisimet	17
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	28
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	28
Silmälasit ja piilolinssit	945
Suurentavat lasit, linssit ja linssikokoonpanot	323
Kiikarit ja kaukoputket	12
Näkökentän laajentajat ja taittajat	39
Suurennuslaitteet	57
Mekaaniset pistekirjoittimet	4
Matkapuhelimien erityisohjelmat	1
Matkapuhelimien erityisohjelmat	1
Kellot	35
Lukutelineet ja kirjanpitimet	21
Käyttöohjelmat	29
Tietokoneiden ja verkkojen lisävarusteet	1

Yleisimpienapuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	1268 (134 %)
Suurennuslasit:	51 (5 %)
Suurennuslaitteet:	57 (6 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Kymenlaakson sairaanhoitopiiri (KYMSOTE)

Kymenlaakson sairaanhoitopiirissä on arviolta 1 666 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 400 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 166 623 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 3,02 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	582
Tietokoneohjelmat harjoitus- ja kuntoutuskäyttöön	
Silmäproteesit	5
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	1
Silmäläsilinssit	235
Kehykset	185
Piilolinssit	32
Suurennuslasit valolla	113
Kiikarit ja kaukoputket	7
Näkökentän laajentajat ja taittajat	4

Yleisimpienapuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	452 (113 %)
Suurennuslasit:	124 (31 %)
Suurennuslaitteet:	ei tietoja

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Lapin sairaanhoitopiiri (LSHP)

Lapin sairaanhoitopiirissä on arviolta 1 174 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 429 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 117 350 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 2,13 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	197
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	35
Suurennuslasit ilman valoa	21
Suurennuslasit valolla	92
Kiikarit ja kaukoputket	7
Kannettavat suurennuslaitteet	2
Pöytämalliset suurennuslaitteet	18
Kirjoituskoneet	1

Lukutelineet ja kirjanpitimet	18
Lukukoneet	2
Ruudunlukuohjelmat	1

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	ei tietoa
Suurennuslasit:	120 (28 %)
Suurennuslaitteet:	22 (5 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Länsi-Pohjan sairaanhoitopiiri (LPSHP)

Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirissä on arviolta 612 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 269 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 61172 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 1,11 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	417
Kävelykepit, valkoiset	1
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	11
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	9
Silmälasilinssit	164
Kehykset	165
Piilolinssit	9
Suurennuslasit ilman valoa	1
Suurennuslasit valolla	36
Kiikarit ja kaukoputket	3
Näkökentän laajentajat ja taittajat	1
Pöytämalliset suurennuslaitteet	16
Ruudunlukuohjelmat	1

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	338 (126 %)
Suurennuslasit:	41 (15 %)
Suurennuslaitteet:	22 (8 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Pirkanmaan sairaanhoitopiiri (TAYS)

Pirkanmaan sairaanhoitopiirissä on arviolta 5350 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 1759 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 535 044 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 9,7 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	1499
Silmäproteesit	10
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	30
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	28
Silmälasit ja piilolinssit	853
Suurennuslasit ilman valoa	40
Suurennuslasit valolla	257
Kiikarit ja kaukoputket	72
Kannettavat suurennuslaitteet	69
Pöytämalliset suurennuslaitteet	68
Kirjoituskoneet	10
Lukutelineet ja kirjanpitimet	9
Lukukoneet	14
Pistenäytöt	4
Ruudunlukuohjelmat	35

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	853 (48 %)
Suurennuslasit:	369 (21 %)
Suurennuslaitteet:	151 (9 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Pohjois-Karjalan sairaanhoitopiiri **(SIUNSOTE)**

Pohjois-Karjalan sairaanhoitopiirissä on arviolta 1656 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 850 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 165 569 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 3,0 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	719
Silmäproteesit	18
Kävelykepit, valkoiset	7
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	34
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	68
Silmälasilinssit	193
Piilolinssit	30
Suurennuslasit ilman valoa	68
Suurennuslasit valolla	179
Kiikarit ja kaukoputket	15
Kannettavat suurennuslaitteet	20
Pöytämalliset suurennuslaitteet	31
Kirjoituskoneet	3
Lukutelineet ja kirjanpitimet	49
Ruudunlukuohjelmat	4

Yleisimpien apuvälineidensaataavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	223 (26 %)
Suurennuslasit:	262 (31 %)
Suurennuslaitteet:	51 (6 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri **(PPSHP)**

Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiirissä on arviolta 4 094 näkövammaista henkilöä. Re-

kisteröityjen näkövammaisten määrä on 950 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 409 418 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 7,42 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	637
Silmäproteesit	11
Kävelykepit, valkoiset	6
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	30
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	29
Suurennuslasit ilman valoa	68
Suurennuslasit valolla	233
Kiikarit ja kaukoputket	86
Kannettavat suurennuslaitteet	2
Kirjoituskoneet	4
Lukutelineet ja kirjanpitimet	69
Lukukoneet	98
Ruudunlukuohjelmat	1

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	ei tietoja
Suurennuslasit:	387 (41 %)
Suurennuslaitteet:	100 (11 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri **(PSSHP)**

Pohjois-Savon sairaanhoitopiirissä on arviolta 2 456 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 1 093 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 245 602 henkilöä.

Sairaanhoitopiirin alueella asuu näkövammaisista 4,45 %.

Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri ei vastannut kyselyymme.

Päijät-Hämeen sairaanhoitopiiri (PHHYKY)

Päijät-Hämeen sairaanhoitopiirissä on arviolta 2 112 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 698 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 211 215 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 3,83 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	954
Silmäproteesit	14
Kävelykepit, valkoiset	6
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	34
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	26
Silmälasilinssit	270
Kehykset	273
Piilolinssit	7
Suurennuslasit ilman valoa	70
Suurennuslasit valolla	144
Kiikarit ja kaukoputket	34
Kannettavat suurennuslaitteet	8
Pöytämalliset suurennuslaitteet	17
Mekaaniset pistekirjoittimet	4
Lukutelineet ja kirjanpitimet	37
Pistenäytöt	1
Suurennusohjelmat	4
Ruudunlukuohjelmat	5

Yleisimpien apuvälineidensaataavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	550 (79 %)
Suurennuslasit:	248 (36 %)
Suurennuslaitteet:	25 (4 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Satakunnan sairaanhoitopiiri (SATASAIRAALA)

Satakunnan sairaanhoitopiirissä on arviolta 2 186 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 828 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 218 624 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 3,96 %.

Satakunnan sairaanhoitopiiristä ilmoitettiin, että apuvälineiden määrän laskeminen on osoittautunut mahdottomaksi. Valtakunnalliset apuvälineiden luovutusperusteet (STM 2018) ovat ko. sairaanhoitopiirissä käytössä.

Vaasan sairaanhoitopiiri (VSHP)

Vaasan sairaanhoitopiirissä on arviolta 1 697 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 665 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 169 684 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 3,08 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	846
Silmäproteesit	6
Kävelykepit, valkoiset	10
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	2
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	7
Silmälasilinssit	399
Kehykset	400
Suurennuslasit ilman valoa	2
Kiikarit ja kaukoputket	1
Kannettavat suurennuslaitteet	6
Pöytämalliset suurennuslaitteet	7
Kirjoituskoneet	1

Tietoliikenneohjelmat ja telematiikka 5

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	799 (120 %)
Suurennuslasit:	3 (0,4 %)
Suurennuslaitteet:	13 (2 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri (TYKS)

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirissä on arviolta 4 815 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 1 412 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 481 478 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 8,73 %.

Näkemisen apuvälineiden luovutusmäärät (kpl) vuonna 2018

Yhteensä	3507
Tietokoneohjelmat harjoitus- ja kuntoutuskäyttöön	29
Silmäproteesit	36
Kävelykepit, valkoiset	4
Näkövammaisten suunnistautumiskepit	94
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	125
Silmälasit ja piilolinssit	43
Silmälasilinssit	1533
Kehykset	405
Piilolinssit	145
Suurennuslasit ilman valoa	60
Suurennuslasit valolla	271
Kiikarit ja kaukoputket	62
Näkökentän laajentajat ja taittajat	39
Kannettavat suurennuslaitteet	102
Pöytämalliset suurennuslaitteet	46
Värilliset silmälasilinssit	15
Fototrooppiset silmälasilinssit	15

Heijastuksenestopinnat silmälasilinssiin	9
Näkemisen apuvälineiden lisä- ja varaosat sekä tarvikkeet	347
Kirjoituskoneet	2
Tv-järjestelmät, suljetut	2
Tietoliikenneohjelmat ja telematiikka	6
Lukutelineet ja kirjanpitimet	73
Lukukoneet	41
Pistenäytöt	2
Ruudunlukuohjelmat	1

Yleisimpien apuvälineiden saatavuus

Silmälasit ja piilolinssit:	2165 (153 %)
Suurennuslasit:	432 (31 %)
Suurennuslaitteet:	191 (14 %)

(Laskettu ko. apuvälineiden määrä / rekisteröityjen näkövammaisten määrä).

Ahvenanmaa

Sairaanhoitopiirissä on arviolta 298 näkövammaista henkilöä. Rekisteröityjen näkövammaisten määrä on 122 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu 29 789 henkilöä. Sairaanhoitopiirin alueella asuu kaikista Suomen näkövammaisista henkilöistä 0,54 %.

4 Myönnettyjen näkemisen apuvälineiden alueellinen saatavuus

Näkemisen apuvälineitä myöntävät sairaanhoitopiirit ovat väestömäärältään ja -rakenteeltaan erilaisia. Alueelliset eroavaisuudet mm. väestömäärissä, väestötiheydessä, sairastavuudessa ja nykyisen palvelujärjestelmän rakenteissa, mistä johtuen palveluiden organisoinnin toteuttamistapa voi perustellusti poiketa eri alueilla. Jotkut erikoissairaanhoidon palvelut järjestetään yli sairaanhoitopiirien rajojen yliopistosairaaloiden erityisvastuualueiden pohjalta. (Kuntaliitto 2019.) Tässä selvityksessä ei käsitellä erityisvastuualueita vaan yksittäisiä sairaanhoitopiirejä.

Alla olevasta taulukosta ilmenee apuvälineitä myöntäneiden sairaanhoitopiirien lukumäärä apuvälineluokittain vuonna 2018.

Apuvälineitä myöntäneiden sairaanhoitopiirien lukumäärä

Kävelykepit	0	Nauhoitus- ja kuuntelulaitteet	1
Suurentavat kamerat	0	Digitaaliset sanelulaitteet	1
kannettavat tietokoneet	0	DAISY-formaattia toistavat soittimet	1
Tulostuksen erikoisohjelmat	0	Tv-järjestelmät, suljetut	1
Lukupöydät ja pulpetit	1	Matkapuhelimien erityisohjelmat	1
Apuvälineiden lisävarusteet	1	Kellot	1
Suurentavat lasit, linssit ja linssikokoonpanot	1	Käyttöohjelmat	1
Suurenuslaitteet	1	Tietokoneiden ja verkkojen lisävarusteet	1
Heijastuksenestopinnat silmälasilinssiin	1	Tietokoneohjelmat harjoitus- ja kuntoutuskäyttöön	2
		Luku- ja työskentelyvalaisimet	2
		Värilliset silmälasilinssit	2
		Fototrooppiset silmälasilinssit	2
		Näkemisen apuvälineiden lisä- ja varaosat sekä tarvikkeet	2
		Mekaaniset pistekirjoittimet	2
		Suurenusohjelmat	2
		Pistenäytöt	3
		Näkökentän laajentajat ja taittajat	4
		Tietoliikenneohjelmat ja telematiikka	4
		Wc-istuimen korotukset jalalliset	6
		Silmälasit ja piilolinssit	7
		Kirjoituskoneet	8
		Lukukoneet	9
		Kävelykepit, valkoiset	11
		Kehykset	11
		Piilolinssit	11
		Ruudunlukuohjelmat	11
		Silmälasilinssit	12
		Pöytämalliset suurenuslaitteet	14
		Lukutelineet ja kirjanpitimet	14
		Silmäproteesit	15
		Näkövammaisten suunnistautumiskepit	15

Kannettavat suurennuslaitteet	15
Suurennuslasit ilman valoa	16
Suurennuslasit valolla	16
Kiikarit ja kaukoputket	17
Valonsuodattimet (absorptiolasit)	18

Taulukosta käy ilmi, että 18 (100 %) vastanneesta sairaanhoitopiiristä löytyy yksi apuvälineluokka, jota jokainen sairaanhoitopiiri on myöntänyt. Tätä apuvälineluokkaa, valonsuodattamia, myönnetään siis Suomessa alueellisesti kattavimmin. Vastanneista sairaanhoitopiireistä, yhtä lukuun ottamatta, kaikki 17 (94 %) myöntävät kiikareita ja kaukoputkia. Vastanneista sairaanhoitopiireistä 16 (89 %) myöntää suurennuslaseja valolla tai ilman valoa. Myös suurennuslasien saatavuus on kaikkien sairaanhoitopiirien alueella erinomainen. Edellä mainittujen apuvälineiden saatavuus vaikuttaa olevan hyvällä tasolla valtakunnallisesti.

Silmäproteesien, suunnistautumiskeppien ja kannettavien suurennuslaitteiden saatavuus on valtakunnallisesti hyvällä tasolla. Vastanneista sairaanhoitopiireistä 15 (83 %) ilmoittaa myöntäneensä kyseisiä apuvälineitä.

Lukutelineitä ja kirjanpitimiä sekä pöytämallisia suurennuslaitteita oli myönnetty 14 sairaanhoitopiirissä (78 %), mikä on yli 3/4 kaikista sairaanhoitopiireistä. Myös silmälasilinssien valtakunnallinen saatavuus vaikuttaa olevan kohtuullinen: niitä myönnettiin 12 sairaanhoitopiirissä (67 %). 11 (61 %) sairaanhoitopiirissä myönnetään ruudunlukuohjelmia, piilolinssijä, kehyksiä ja kävelykeppejä (valkoiset kepit).

Kirjoituskoneita sai 8 sairaanhoitopiirissä (44 %) ja lukukoneita yhdeksässä sairaanhoitopiirissä (50 %). Vastanneissa sairaanhoitopiireissä seitsemässä (39 %) myönnettiin silmälasia ja piilolinssijä.

” Joidenkin apuvälineiden saatavuus vaikuttaa heikolta.

Vastanneista sairaanhoitopiireistä 4 (22 %) myönsi näkökentän laajentajia ja taittajia sekä tietoliikenneohjelmia ja telematiikkaa. Vastanneista sairaanhoitopiireistä 3 (17 %) myönsi pistenäyttöjä. Vastanneista sairaanhoitopiireistä 2 (11 %) myönsi tietokoneohjelmia harjoitus- ja kuntoutuskäyttöön, lukuja työskentelyvalaisimia, värillisiä silmälasilinssijä, fototrooppiset silmälasilinssit, apuvälineiden lisä- ja varaosat sekä tarvikkeet, mekaaniset pistekirjoittimet, suurennusohjelmat.

Seuraavia apuvälineitä saa vain yhdestä (6 %) sairaanhoitopiiristä: lukupöydät, pulpetit, apuvälineiden lisävarusteet, suurennattavat lasit, linssit ja linssikokoonpanot, silmälasilinssien heijastuksenestopinnat, nauhoitus- ja kuuntelulaitteet, digitaaliset sanelulaitteet, DAISY-formaattia toistavat soittimet, tv-järjestelmät (suljetut), matkapuhelimien erityisohjelmat, kellot, käyttöohjelmat ja tietokoneiden verkkojen lisävarusteet.

Kaikki sairaanhoitopiirit ilmoittivat myöntäneensä 0 kpl kannettavia tietokoneita, suurentavia kameroita, tulostuksen erikoisohjelmia ja kävelykeppejä (muut kuin valkoiset kepit).

” Apuvälineet (silmälasit ja piilolinssit, suurennuslasit, suurennuslaitteet), joita myönnetään paljon, ovat pääosin heikkonäköisten henkilöiden apuvälineitä. Sokeille myönnettävistä apuvälineistä valkoiset kepit ovat suurin ryhmä.

5 Myönnettyjen näkemisen apuvälineiden valtakunnalliset lukumäärät

Kyselyyn saaduista vastauksista kävi ilmi, että koko Suomen alueella muutamia apuvälineitä myönnetään muutamia tuhansia: silmälasilinssit (4223), suurennuslasit valolla (2773), kehykset (2346), silmälasit ja piilolinssit (1930).

Vuonna 2018 myönnettiin yli 500 kappaletta suurennuslaseja ilman valoa (603), piilolinssijä (606), valonsuodattimia (absorptiolaseja) (685) ja suunnistautumiskeppejä (599).

Sadat näkövammaiset henkilöt saivat seuraavia apuvälineitä: lukutelineet, kirjanpitimet (326 kpl), apuvälineiden lisä- ja varaosat (349), lukukoneet (180), pöytämalliset suurennuslaitteet (398), kannettavat suurennuslaitteet (397), kiikarit ja kaukoputket (437) ja suurentavat lasit, linssit ja linssikoonpanot (323), kävelykepit (valkoiset kepit) (163), silmäproteesit (211).

Valkoisia keppejä (kävelykepit, valkoiset sekä suunnistautumiskepit) myönnettiin yhteensä 762 kappaletta.

Yhteenvedona voidaan todeta, että keskimäärin näkövammaisen henkilö saa sairaanhoitopiiriltään valkoisen kepin (kävelykepit, valkoiset kepit, suunnistautumiskepit), suurennuslasin valolla sekä silmälasia, linssijä tai kehyksiä. Näkövammaiset henkilöt eivät saa kannettavia tietokoneita, suurentavia kameroita, suurentavia laseja tai linssijä.

Näkemisen apuvälineet, joita myönnettiin alle 100 kappaletta vuonna 2018

näkökentän laajentajat ja taittajat suurennuslaitteet	(83)
tietokoneohjelmat harjoitus- ja kuntoutuskäyttöön	(57)
käyttöohjelmat	(30)
lukupöydät ja pulpetit	(29)
kirjoituskoneet	(27)
	(23)

värilliset silmälasilinssit	(21)	tv-järjestelmät, suljetut	(2)
luku- ja työskentelyvalaisimet	(18)	nauhoitus- ja kuuntelulaitteet	(1)
fototrooppiset silmälasilinssit	(18)	digitaaliset sanelulaitteet	(1)
heijastuksen estopinnat		DAISY-formaatti	(1)
silmälasilinssiin	(9)	matkapuhelimen erityisohjelmat	(1)
mekaaniset pistekirjoittimet	(8)	tietokoneiden ja verkkojen	
pistenäytöt	(7)	lisävarusteet	(1)
suurennusohjelmat	(5)	apuvälineiden lisävarusteet	(1)

6 Yhteenveto ja suositukset

Ihmisten yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta peruspalvelujen saatavuus on keskeisessä asemassa. Valtakunnallisten lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteita koskevan oppaan (STM 2018) keskeinen tavoite onkin ollut yhtenäistä apuvälineiden myöntämiskäytäntöjä.

Näkövammaisten liiton sairaanhoitopiireille tekemän kyselyn perusteella vaikuttaa siltä, että näkemisen apuvälineiden myöntämisessä asiakkaille esiintyy jokseenkin vaihtelevia käytäntöjä. Keskimäärin näkövammaisen henkilö saa sairaanhoitopiiriltään valkoisen kepin (kävelykepit, valkoiset kepit, suunnistautumiskepit), suurennuslasin valolla sekä silmälaseja, linssejä tai kehyksiä. Näkövammaiset henkilöt eivät saa kannettavia tietokoneita, suurentavia kameroita, suurentavia laseja tai linssejä. Apuvälineiden luovutusperusteita koskevan oppaan (STM 2018) tavoite ei siis ole kokonaan toteutunut.

Näkövammaisten liitto on huolissaan siitä, saavatko näkövammaiset asiakkaat apuvälineet tarvitsemassaan laajuudessa. Olisi

” Näkemisen apuvälineiden myöntämisessä asiakkaille esiintyy jokseenkin vaihtelevia käytäntöjä.

tarpeellista saada ministeriötason seuranta, ohjeistusta ja mahdollisesti koulutusta sairaanhoitopiireille siitä, että näkemisen apuvälineitä myönnetään riittävästi ja yhdenvertaisesti koko maassa. Lisäksi tarvitaan valtakunnallista ja alueellista keskustelua ja kehittämistyötä.

Näkövammaisten liitto katsoo, että näkemisen apuvälineiden osalta apuvälineiden luovutusperusteet ovat liian yleisluonteisia. Vaikka apuvälineen tarve on arvioitava yksilöllisesti, on erittäin tärkeää, että apuväli-

neiden tarpeen arviointi tapahtuu samanlaisin kriteerein kaikissa sairaanhoitopiireissä. Valtakunnallista yhdenmukaistamista tarvitaan myös apuvälineiden kirjaamisessa. Näkövammaisten liitto toivoo, että näkemisen apuvälineiden kirjaamisessa käytettäisiin jatkossa yhdenmukaista kirjaamistapaa kaikissa sairaanhoitopiireissä. Sama apuväline on voitu eri sairaanhoitopiirissä kirjata eri luokkaan, mikä vaikeuttaa apuvälineiden saatavuuden vertailtavuutta.

Näkövammaisten liitto kiittää kyselyyn vastanneita sairaanhoitopiirejä hyvästä yhteistyöstä.

Tämä selvitys antaa pohjan liiton vaikuttamistyölle. Selvitys tehtiin nyt ensimmäistä kertaa, ja siinä on kehitettävää, mikä tullaan huomioimaan mahdollisessa seuraavassa tätä aihetta koskevassa selvitystyössä.

Vuoden 2020 teema Näkövammaisten liitolla on ”Sokeain saappaissa - sujuva arki kuuluu kaikille”, jonka liitto toteuttaa yhteistyössä Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf:n kanssa. Vuoden aikana liitto nostaa esille eri näkökulmia, jotka liittyvät sujuvaan arkeen. Liiton tavoitteena on vaikuttaa siihen, että kaikilla näkövammaisilla henkilöillä on mahdollisuus saada tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet, kuten apuvälineet.

Lähteet & liitteet

Kuntaliitto 2019. Sairaanhoidopiirien kannanotto 26.4.2019: Sairaanhoidopiirit kannattavat peruspalveluiden vahvistamista ja alueelliset erot huomioivaa palveluintegraatiota.

Luettavissa: <https://www.kuntaliitto.fi/ajankohtaista/2019/sairaanhoidopiirit-kannattavat-peruspalveluiden-vahvistamista-ja-alueelliset>

STM 2018. Valtakunnallisten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteita koskeva opas. Sosiaali- ja terveysministeriö 1.10.2018.

Luettavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161068/rap%2035_2018.pdf

THL 2018. Näkövammarekisterin vuosikirja 2017. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos ja Näkövammaisten liitto ry.

Luettavissa: https://www.nkl.fi/index.php?_file_display_id=12639

Liite 1: Lomake tietoineistopyyntöön

Lainaukset v. 2018 potilaiden määrä

Apuvälineiden lainaustiedot

Lainauspäivämäärä: 1.1.2018 - 31.12.2018

Luokitus		Potilaiden määrä
050101	Tietokoneohjelmat harjoitus- ja kuntoutuskäyttöön	0
063021	Silmäproteesit	0
12030303	Kävelykepit, valkoiset	0
123903	Näkövammaisten suunnistautumiskepit	0
220303	Valonsuodattimet (absorptiolasit)	0
220306	Silmälasit ja piilolinssit	0
22030601	Silmälasilinssit	0
22030602	Kehykset	0
22030603	Piilolinssit	0
22030901	Suurennuslasit ilman valoa	0
22030902	Suurennuslasit valolla	0
220312	Kiikarit ja kaukoputket	0
220315	Näkökentän laajentajat ja taittajat	0
22031802	Kannettavat suurennuslaitteet	0

22031803	Pöytämalliset suurennuslaitteet	0
22039801	Värilliset silmälasilinssit	0
22039802	Fototrooppiset silmälasilinssit	0
22039805	Heijastuksenestopinnat silmälasilinssiin	0
220399	Näkemisen apuvälineiden lisä- ja varaosat sekä tarvikkeet	0
221215	Kirjoituskoneet	0
221818	Tv-järjestelmät, suljetut	0
222424	Tietoliikenneohjelmat ja telematiikka	0
223015	Lukutelineet ja kirjanpitimet	0
223021	Lukukoneet	0
22390302	Pistenäytöt	0
22391202	Ruudunlukuohjelmat	0

**Yhdessä
näemme
enemmän.**

Näkövammaisten liitto

PL 30, 00030 IIRIS

Marjaniementie 74, 00930 Helsinki

www.nkl.fi • nkl@nkl.fi

puh. 09 396 041